

AKADEMSKA PRAVA SVEUČILIŠNIH NASTAVNIKA I SURADNIKA U REPUBLICI HRVATSKOJ

Mr. sc. Andrijana Bilić, asistent
Pravni fakultet Sveučilišta u Splitu

UDK: 378.4(497.5)
Ur.: 9. rujana 2009.
Pr.: 5. studeni 2009.
Izvorni znanstveni rad

Sažetak

U radu autorica razmatra utjecaj globalizacije i neoliberalne ekonomije na sustav visokog obrazovanja te ispituje je li intelektualni integritet akademskih nastavnika i suradnika, s obzirom na povećanje studentske populacije uz istovremenu stagnaciju izvora financiranja sustava visokog obrazovanja, sačuvan. Drugim riječima, mogu li sveučilišta i dalje, pod utjecajem ekonomskog imperativa, biti zagovornici Humboldtovog modela visokog obrazovanja, koje podrazumijeva jedinstvo istraživanja i poučavanja. U tom smislu autorica razmatra rješenja de lege lata i predlaže rješenja de lege ferenda.

Ključne riječi: *akademski prava i slobode, radni odnosi.*

1. Uvod

Sadržaj **akademskih prava** sveučilišnih nastavnika i suradnika umnogom je teško pozitivno pravno odrediti. Međutim, isčitavanjem određenih teorijskih tekstova¹, kao i odredaba različitih statuta sveučilišta² te fakulteta koji propisuju prava i obveze sveučilišnih nastavnika pokušat će se u kratkim crtama odrediti što se presumira pod pojmom akademski prava.

1 COALDRAKE, P., STEDMAN, L., *Academic work in THE TWENTY-FIRST CENTURY*, Changing roles and policies, 99H, occasional Paper Series, Higher Education Division, Department of Education, Training and Youth Affairs, 1999; MARTIN, E., *Changing academic work: developing the learning university*, Society for Research into Higher Education and Open University Press; PRITCHARD, R. M. O., *Academic Freedom and Autonomy in the United Kingdom and Germany*, *Minerva*, 1998., no. 36, str. 101-124.; KAEHLER, S. A., *Wilhelm von Humboldt und der Staat*, Göttingen: Vanderhoeck & Ruprecht, 1963.; ALDERMAN, G., *Audit, Assessment and Academic Autonomy*, *Higher Education Quarterly*, 3 (1996.), str. 179-197; HUISMAN, J., WEERT de E., BARTLESE, J., *Academic Careers from European Perspective, Declining Desirability of the Faculty Position*, *Journal of Higher Education*, 73 (1), 2002, str. 141-160; ALTBACH, P. G., *Academic Freedom: international realities and challenges*, *Higher Education* 41 (1-2), str.205-219.

2 Statuti Sveučilišta u Zagrebu, Splitu, Rijeci i Osijeku; Etički kodeksi Sveučilišta u Zagrebu i Rijeci; Statuti Pravnog fakulteta u Zagrebu, Splitu, Rijeci i Osijeku.

Akademski prava istovremeno obuhvaćaju akademsku slobodu istraživanja značajnih i kontroverznih pitanja, što je nužan preduvjet, koji se mora ispuniti, kako bi sveučilište ostvarilo svoju misiju obrazovanja studenata i unaprjeđenja znanja, te akademsku odgovornost koja zahtijeva od nastavnika da svoje znanje i zahtjeve podredi strogim i javnim recenzijama koje provode stručnjaci iz znanstvenog polja unutar kojeg se istraživanje vrši³; da svoje argumente utemelji na što boljim dokazima, te da zajednički s drugim znanstvenicima radi na unaprjeđenju znanja. Glede znanstvenog rada, svaki član akademske zajednice ima pravo na slobodu istraživanja, govora, poučavanja i publiciranja rezultata istraživanja u sferi svoje znanstvene ekspertize i interesa. U okviru znanstvenog istraživanja valja istaknuti da je svaki znanstvenik slobodan u izboru pitanja i problema koje želi istraživati, kao i u slobodi publiciranja rezultata i zaključaka svog istraživanja. Kao zaposlenik akademske institucije, ovlašten je preispitivati postupak i politiku, ne samo institucije u kojoj je zaposlen, već i sveučilišta uopće, te predlagati i raditi na njihovim promjenama bez straha od cenzure pod uvjetom da takve radnje ne ugrožavaju prava drugih te da su u skladu s dodijeljenim mu/joj odgovornostima. Kao građani, članovi akademske zajednice, mogu izražavati svoja osobna mišljenja, pod uvjetom da ne govore u ime znanstvene ustanove u kojoj je zaposlen/a, osim ako im ta funkcija nije delegirana. Također, akademska sloboda sveučilišnih nastavnika i suradnika sastoji se u zaštiti njihove intelektualne neovisnosti i različitosti u procesu inseminacije znanja, izražavanju svojih ideja bez mješanja zakonodavca ili drugih nositelja državne vlasti, kao i autoriteta unutar same institucije u kojoj je znanstvenik zaposlen, što znači da se nikakva politička, ideološka, religijska, ortodoksna mišljenja se smiju nametati nastavnicima i istraživačima. Neprihvatanje takvih mišljenja ne smije uvjetovati njihovo zapošljavanje, imenovanje u više, ili trajno zvanje, ili predstavljati opravdan razlog za otkazivanje njihovog radnog odnosa. Sasvim je razumljivo da zakonodavac ne smije nametati ograničenja akademskih prava i sloboda članova akademske zajednice kontrolom sveučilišnog budžeta.

U okviru skraćene *policy analysis* ukazat će se na glavne teorijske i praktične izvanpravne probleme i vrijednosti, koji imaju izravan učinak na teorijski i praktički problem akademskih prava sveučilišnih nastavnika i suradnika u današnjoj Hrvatskoj. Spomenuta analiza traži veze, uzroke i posljedice donesenih odluka u svjetlu postuliranih vrijednosti i prihvaćenih javnih politika, kako bi se ukazalo na njihove nedostatke i iznašla alternativna rješenja.

Zbog vremenskog i prostornog ograničenja ovaj rad će obuhvatiti samo neke praktičke probleme vezane uz akademska prava sveučilišnih nastavnika i suradnika u današnjoj Republici Hrvatskoj:

- **održivost jedinstva poučavanja i istraživanja;**
- **izbor u znanstvena, nastavna, suradnička i stručna zvanja i na radna mjesta;**

3 DONNELLY, R., Perceived impact of peer observation of teaching in higher education, *International journal of teaching and learning in higher education*, 2007., vol. 19, no. 2, str. 117-129.

- **trajnost zvanja i zapošljavanje akademskog osoblja temeljem atipičnih ugovora o radu.**

Prije analize spomenutih teorijskih i praktičkih pravnih problema akademskih prava, valjalo bi ukazati na glavne izvanpravne probleme i vrijednosti koji, doduše nisu nastali i ne mogu biti riješeni pretežno pravnim sredstvima, ali imaju izravan učinak na spomenute pravne probleme.

2. Problemi i vrijednosti

Glavni **izvanpravni, izvansveučilišni problem** akademskih prava, kako u Europi, tako i u Hrvatskoj, je **neoliberalni kapitalizam**. Aktualni neoliberalni kapitalistički model rukovodi se samo sebi svojstvenom logikom. Jedini i temeljni princip, koji vodi ovaj sustav, je zakon tržišne primjenjivosti, koji ima akcelerirajuću tendenciju apsorpiranja svih društvenih segmenata. Uspješna formula opstanka i razvoja u društvu - aplikacija proizvoda (materijalnih i nematerijalnih) na tržište. Time znanje, kao nematerijalna vrijednost postaje atraktivna tržišna vrijednost, tj. kapital. Potvrdu podređenosti znanja tržištu rada, tj. kapitala vidi se iz njegove pravne utemeljenosti. Naime, Međunarodnim paktom o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima iz 1966. godine, jamči se da će visoko obrazovanje biti učinjeno dostupno svima, na temelju kapaciteta, svim raspoloživim sredstvima, a osobito progresivnim uvođenjem besplatnog obrazovanja.⁴ Berlinsko priopćenje europskih ministara visokog obrazovanja djelomično citira odredbe spomenutog Međunarodnog pakta, pri tom izostavljajući dio koji se odnosi na obvezu progresivnog uvođenja besplatnog visokog obrazovanja.⁵

Znanje, kao koncept, moguće je promatrati još od doba Aristotela, koji je postavio jasnu razliku između znanja, koje je samo sebi svrha i znanja kao praktične vještine ili umijeća (*tehne*). Potonju kategoriju znanja danas se naziva primijenjenim (aplikativnim) znanjem, dakle ono koje se stavlja u funkciju napretka društva. Međutim, ovdje je važno upozoriti da postignuća društvenih znanosti, već prema konstituciji njihovog predmetnog habitusa, ne mogu na jednak način biti aplicirana na tržište kao dostignuća egzaktnih znanosti. Da je tomu tako svjedoči činjenica da su društvene znanosti zahvaljujući svojoj neprofitnoj logici djelovanja, oduvijek bile ovisne o određenim gospodarsko-političkim centrima moći (političkim tijelima, posebice odgovarajućim ministarstvima, kapitalističkim mecenama i sl.), koji su financirali njihovu nužnu egzistenciju, a zauzvrat od društvenih znanosti dobivali, tzv. konstruktivnu kritiku, odnosno vanjsko-unutrašnju refleksiju nužnu za egzistenciju samog sustava socijalne države. Upravo Bolonjski proces, kao najaktualniji primjer supsumcije institucije sveučilišta pod kapitalističku logiku djelovanja i tržišnih zakonitosti, može dovesti da se društvene znanosti, zbog neprimjenjivosti svojih dostignuća na tržištu, transformiraju ili čak nestanu.

4 Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima iz 1966., NN – Međunarodni ugovori, br. 12/93, čl. 3. st. 2 tč. c.

5 Održano u Berlinu 19. rujna 2003.

Glavni **unutar-sveučilišni praktični problem** je **politički pritisak na reformu sveučilišta**. Brzo širenje sustava visokog obrazovanja nosi sa sobom neke implikacije koje se većim dijelom ne uzimaju u obzir. Budući da pritisak za reformu sveučilišta dolazi i od vanjskih i od unutarnjih čimbenika, koji nerijetko imaju suprotstavljena mišljenja u svezi s načinima i zadaćama koje se moraju ostvariti reformom, proces njene implementacije predstavlja nemali problem. Akademsko zajednica traži promjene, ali samo u okviru parametara tradicionalne uloge sveučilišta, dok javna vlast nastoji što brže riješiti socijalne i tehnološke probleme u društvu, pri tom se ne obazirući na širu funkciju i tradiciju sveučilišta. Drugim riječima, institucije visokog obrazovanja prožete su, sebi svojstvenim, tenzijama između širokog kruga pojedinaca koji teže postizanju intelektualne izvrsnosti i različitih zahtjeva koje navedenim institucijama nameće društvo, koje ih, u krajnjem slučaju, financira. Pri tom, bitno je istaknuti činjenicu da su sveučilišta, u nekim pogledima, priličito anarhistički entiteti, u kojima se, nerijetko, teško postiže konsenzus o određenom pitanju, odnosno djelovanju. Ukoliko se i postigne, rezultat je kompromisa što u konačnici u velikoj mjeri utječe na implementaciju reforme, u većini slučajeva, u modificiranom obliku. Upravo nedostatak unutarnjeg konsenzusa reforme čini sveučilišta ranjiva na vanjske sile, kao što su vlada, poslovna zajednica, političke stranke, javno mnijenje i sl. Valja istaknuti da reforma sveučilišta ne ovisi samo o nacionalnim čimbenicima, već i o međunarodnoj perspektivi, budući da je znanje globalna dimenzija u čijem prenošenju i unaprjeđivanju najznačajniju ulogu imaju sveučilišta.

Pod utjecajem navedenih izvanpravnih problema, dovedena je u pitanje **temeljna vrijednost**, tj. **socijalna demokracija** koja, s jedne strane podrazumijeva slobodu izražavanja, a time i negativna akademska prava, **slobodu znanstvenog i umjetničkog stvaralaštva**, unutar kojeg jedinstvo poučavanja i istraživanja te s druge, pozitivna akademska prava, između ostalih, pravo izbora u znanstvena, suradnička i nastavna zvanja te na radna mjesta u okviru čega, između ostalog, pravo zapošljavanja akademskog osoblja temeljem atipičnih ugovora, koja se mogu supsumirati pod **temeljnu vrijednost** zajamčenu ustavom modernih građanskih društava – **pravo na rad i slobodu rada**.

Tradicionalno autonomija sveučilišta podrazumijevala je poštivanje temeljnih načela unutarnje organizacije sveučilišta, kao i njegove interakcije s društvom, u vidu **moralne i intelektualne neovisnosti** od strane političkih autoriteta i ekonomske moći, **slobodu istraživanja i poučavanja** oslobođene od svake netolerancije i intelektualnih zabrana te intelektualan integritet koji podrazumijeva **jednaku potporu istraživanju i poučavanju**.⁶

6 LAY, S., *The Interpretation of the Magna Charta Universitatum and its Principles*, Bononia University Press, Bologna, 2004.

3. Institucionalni okvir radnopravnog položaja sveučilišnih nastavnika i suradnika u RH

Na radne odnose u Republici Hrvatskoj primjenjuju se: konvencije Međunarodne organizacije rada⁷ koje je Republika Hrvatska ratificirala⁸ i koje su tim činom postale dio unutarnjeg nacionalnog zakonodavstva, Ustav RH⁹, Zakon o radu¹⁰ kao *lex generalis*, propisi posebnog radnog zakonodavstva¹¹, podzakonski tekstovi, odluke, pravilnici¹², uredbe i sl. te izvori autonomnog prava, u prvom redu kolektivni i individualni ugovori o radu.

7 O Međunarodnoj organizaciji rada, njenoj organizacijskoj strukturi, ciljevima, zadacima, metodama djelatnosti te njenoj normativnoj, tehničkoj i istraživačko-znanstvenoj djelatnosti vidi više u: BUKLIJAŠ, B., BILIĆ, A., *Međunarodno radno pravo*, Split, 2006., str. 31-62.

8 Kako bi konvencija koja je usvojena na Općoj skupštini MOR-a postala sastavni dio nacionalnog radnog zakonodavstva države članice, mora se ratificirati. Ratifikacija konvencije je formalan čin kojim država članica preuzima međunarodnu obvezu poduzimanja potrebitih mjera radi primjene njenih odredaba. Država članica, koja želi ratificirati određenu konvenciju, kada za to dobije suglasnost mjerodavne vlasti, izvješćuje generalnog direktora Međunarodne organizacije rada o ratifikaciji konvencije i obvezuje se na poduzimanje mjera za njenu primjenu. Za razliku od ratificiranja klasičnih međunarodnih ugovora, kod kojih se zahtijeva prethodni potpis te razmjena ratifikacijskih instrumenata, ratifikacija konvencije je samo formalan čin. Više o ratifikaciji i odjavljivanju konvencija Međunarodne organizacije rada u: BUKLIJAŠ, B., BILIĆ, A., o.c., str. 53.-56.

9 Ustav RH, NN br. 56/90, 135/97, 8/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01.

10 Zakon o radu, NN br. 38/95, 54/95, 65/95, 17/01, 82/01, 114/03, 142/03, 30/04, 137/04, 68/05.

11 Zakon o posredovanju pri zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti, NN br. 32/02; 114/03; Zakon o strancima, NN br. 109/03, Zakon o blagdanima, spomendanima i neradnim danima u Republici Hrvatskoj, NN br. 33/96, 96/01, 13/02, 136/02, 112/05; Zakon o zaštiti na radu, NN br. 59/96, 94/96, 114/03; Zakon o osiguranju potraživanja radnika u slučaju stečaja poslodavca, NN br. 114/03; Zakon o načinu određivanja zastupljenosti udruga sindikata više razine u tripartitnim tijelima na nacionalnoj razini, NN br. 19/99; Zakon o Državnom inspektoratu, NN br. 76/99, 96/03, 151/03, 160/04, 174/04, 33/05, 48/05, 129/05; Zakon o parničnom postupku, NN br. 53/91, 91/92, 112/99, 88/01, 117/03, 88/05; Ovršni zakon, NN br. 57/96, 29/99, 42/00173/03, 194/03, 151/04, 88/05; Stečajni zakon, NN br. 44/96, 161/98, 29/99, 129/00, 123/03; Kazneni zakon, NN br. 110/97, 27/98, 50/00, 129/00, 51/01, 111/03, 190/03, 105/04 te Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima, NN br. 167/03.

12 Pravilnik o sadržaju i načinu registracije ugovora o radu pomoraca i ribara, NN br. 8/96, Pravilnik o poslovima na kojima se ne smije zaposliti malodobnik i o poslovima na kojima može raditi samo nakon prethodnog utvrđivanja zdravstvene sposobnosti, NN br. 59/02, Pravilnik o poslovima na kojima radnik može raditi samo nakon prethodnog utvrđivanja zdravstvene sposobnosti, NN br. 59/02, Pravilnik o djelatnostima koje se smatraju industrijom, NN br. 8/96, Pravilnik o poslovima na kojima ne smije raditi žena, NN br. 44/96, Pravilnik o uvjetima i postupku za stjecanje prava na dopust trudnice ili žene koja doji dijete, NN br. 103/96, Pravilnik o uvjetima i postupku ostvarivanja prava na stanku za dojenje djeteta, NN br. 103/96, Pravilnik o uvjetima i postupku stjecanja prava na rad u skraćenom radnom vremenu radi njege djeteta kojem je potrebna pojačana briga i njega, NN br. 64/98, 44/05, Pravilnik o pravima roditelja djeteta s težim smetnjama u razvoju na dopust ili rad s polovicom punog radnog vremena radi njege djeteta, NN br. 92/03, Pravilnik o potvrdi o privremenoj nesposobnosti za rad, NN br. 11/96, Pravilnik o načinu objave pravilnika o radu, NN br. 8/96, Pravilnik o provođenju izbora za radničko vijeće, NN br. 12/02, Pravilnik o registraciji udruga, NN br. 14/96, Pravilnik o vođenju evidencije i objavi kolektivnih ugovora, NN br. 14/96, 76/01, Pravilnik o radnoj knjižici, NN br. 14/96, Pravilnik o načinu izbora miritelja i provođenju postupka mirenja, NN br. 170/03.

Od institucionalnih subjekata, koji imaju veliku važnost u uređenju akademskih prava sveučilišnih nastavnika i suradnika, koja proizlaze iz njihovog radnopravnog statusa, u Republici Hrvatskoj valja istaknuti: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa; Nacionalno vijeće za znanost; Nacionalno vijeće za visoko obrazovanje; Rektorski zbor; sveučilišta; znanstveni instituti; visoke stručne škole te Nezavisni sindikat znanosti i visokog obrazovanja.

Radni odnosi sveučilišnih nastavnika i suradnika u Republici Hrvatskoj uređeni su Zakonom o znanosti i visokom obrazovanju (*lex specialis*)¹³, Kolektivnim ugovorom za znanost i visoko obrazovanje¹⁴, statutima sveučilišta¹⁵ i fakulteta, etičkim kodeksima sveučilišta, Pravilnikom Nacionalnog vijeća za znanost o uvjetima za izbor u znanstvena zvanja¹⁶, Odlukama Rektorskog zbora o nužnim uvjetima za ocjenu nastavne i stručne djelatnosti u postupku izbora u znanstveno-nastavna zvanja¹⁷ te o obliku i načinu provedbe nastupnog predavanja za izbor u znanstveno-nastavna zvanja, umjetničko-nastavna zvanja i nastavna zvanja¹⁸.

4. Znanstveni rad - jedinstvo poučavanja i istraživanja

Postavlja se pitanje je li u vrijeme današnje globalizacije i utjecaja neoliberalne ekonomije, od čijeg utjecaja nije pošteđen ni sustav visokog obrazovanja, sačuvan **intelektualni integritet akademskih nastavnika i suradnika** s obzirom na povećanje studentske populacije uz istovremenu stagnaciju izvora financiranja sustava visokog obrazovanja? Drugim riječima, mogu li sveučilišta i dalje, pod utjecajem ekonomskog imperativa, biti zagovornici Humboldtovog modela visokog obrazovanja, koji podrazumijeva **jedinstvo istraživanja i poučavanja**? Na koji način društveno-ekonomske promjene utječu na temeljnu vrijednost u akademskom svijetu, akademsku slobodu i jedan od njenih vidova realizacije – **slobodu istraživanja**? Ovo su pitanja na koja bi valjalo iznaći odgovore, a za što je potrebno dugotrajno, mukotrпно, komparativno, multidisciplinarno i ino istraživanje, koje, autorica se usuđuje reći, možda i ne uspije pronaći zadovoljavajuće odgovore. Zato će se u ovom radu ograničiti na praktične i pravne probleme vezane uz načelo jedinstva poučavanja

13 Zakon o znanosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 105/04, 174704, 46/07.

14 Kolektivni ugovor za znanost i visoko obrazovanje, NN br. 101/02, Aneks NN br.203/03 i Dodatak III. NN br.28/06.

15 Primjerice, Statut Sveučilišta u Zagrebu, Statut Sveučilišta u Splitu, Statut Sveučilišta u Rijeci, Statut Sveučilišta u Osijeku i sl.

16 Pravilnik Nacionalnog vijeća za znanost o uvjetima za izbor u znanstvena zvanja, NN br. 84/05.

17 Odluka Rektorskog zbora o nužnim uvjetima za ocjenu nastavne i stručne djelatnosti u postupku izbora u znanstveno-nastavna zvanja, NN br.106/06.

18 Odluka Rektorskog zbora o obliku i načinu provedbe nastupnog predavanja za izbor u znanstveno-nastavna zvanja, umjetničko-nastavna zvanja i nastavna zvanja NN br. 129/05.

i istraživanja¹⁹.

Razvoj poduzetničke kulture utječe na provođenje primjenjenog istraživanja, kao i korištenja rezultata istog za znanstveno-tehnološki razvoj tvrtki, koja ta istraživanja financiraju, budući da javna potpora za znanstveno istraživanja, ili nije dostatna, ili nije dostupna te mora biti zamijenjena drugim izvorima.²⁰ Stoga do izražaja dolazi natjecateljski duh istraživača, ne samo što kvalitetnijim rezultatima istraživanja, što je povijesno gledano bilo uobičajeno, već i u ishođenju materijalne potpore nužne za provođenje istraživanja. Istraživači se ne natječu samo u rezultatima istraživanja, već i u idejama, hipotezama i prijedlozima istraživanja, koji se evaluiraju, temeljem ne toliko strogih kriterija, već više temeljem slobodne subjektivne prosudbe evaluatora.²¹

Pravična materijalna potpora utemeljena na kvaliteti akademskih istraživača i broju studenata, ustupila je mjesto sustavu financiranja istraživačkih projekata u kojem su specifična područja, projekti, odnosno akademski istraživači stavljeni u povoljniji položaj u odnosu na druge.²² Nije teško zaključiti da ovakva radikalna transformacija ima znatan utjecaj na određivanje tema istraživanja, kao i samo provođenje istog.²³ Time je naravno, dovedena u pitanje akademska sloboda znanstvenika-istraživača, budući da ona predmnijeva slobodu u izboru problema istraživanja, metodologiju, publiciranje zaključaka i rezultata, bez obzira na upute, utjecaje, motive i interese koji

19 HATTIE, J., MARSH, H.W, *The Relationship between research and teaching: a meta analysis*, *Review of Educational Research*, 66(4), str. 507-542.; HUGES, C., TIGHT, M., *Linking University teaching and research*, *Higer Education Review*, 28(1), str. 51-65.; BARNET, R., *Linking teaching and research*, *Journal of Higher Education*, 63(6), str. 619-636.

20 CLARK, B., *Creating Entrepreneurial Universities: Organisational Pathways of Transformation*, *Higher Education*, Springer, volume 38, no. 3, 1999; MARGINSON, S., CONSIDINE, M., *The Enterprise University: Power, Governance and Reinvention in Australia*, *Higher Education*, Springer, volume 46, no. 4, 2003.

21 Politika Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa RH tijekom proteklog natječaja za podupiranje znanstvenih projekata, iz 2006., bila je odobriti potpore za najviše 70-80% prijavljenih projekata, opravdavajući selektivnost kao normalnu metodu podizanja kvalitete istraživanja. Doduše, u nekoliko su navrata (1989., 1995. i 2007.) državne uprave znanosti priznavale da je takva selektivnost u najmanju ruku neekonomična, budući su troškovi ocjenjivanja tisuća prijava znanstvenih projekata u potpunom nesrazmjeru s ukupnim iznosom potpore koje država daje za izvedbu odobrenih projekata (5 do 10.000 kn godišnje po istraživaču). Iz tog priznanja nastala su obećanja da u budućnosti svaki istraživač koji je u prethodnom razdoblju objavio minimum znanstvenih radova u idućem razdoblju automatski stječe pravo na minimalnu potporu za znanstveni rad. Na 11. hrvatsko-njemačkom pravničkom simpoziju održanom 25.-26. travnja 2008. g. u Splitu na temu „Akademska prava između humboltovskog sveučilišta i bolonjskog procesa, prof. dr. sc. Ivan Padjen u svom izlaganju rješenju ovog problema ponudio je sljedeću alternativu: „Svacom sveučilišnom nastavniku i suradniku treba zajamčiti javnu potporu za redovita istraživanja u iznosu prosječne mjesečne potpore koju danas prima temeljem redovitih znanstveno-istraživačkih projekata te osigurati izdašnu javnu potporu za 10-30% znanstvenih istraživača temeljem natječaja s međunarodnom recenzijom.

22 CLARK, B. op.cit., str. 203.

23 MORRIS, H., *Changing Communities at Work in Academia*, *Work, Employment & Society*, vol. 17, no. 3, god. 2003. str. 557.-568.

moгу, eventualno, dolaziti iz različitih izvanjskih izvora, ili štoviše biti opterećeni provođenjem istraživanja koja su vezana uz velika materijalna sredstva. Akademska sloboda, štoviše, predmnijeva, slobodu, pa čak i obvezu istraživača napraviti otklon od predloženog smjera, odnosno plana istraživanja ukoliko se tijekom istraživanja ukaže za tim potreba. Nadalje, rizici vezani uz izvanjski utjecaj na istraživanje je određivanje teme istraživanja, čiji bi rezultati bili zaista korisni za društvo u cjelini, ali se radi o pitanjima na koja se ne može, barem u tom trenutku, doći do odgovora akademskim metodama. Naime, cilj istraživanja nije samo udovoljiti interesima i znatiželji znanstvenika, već i unaprjeđenje znanja i društvenog razvoja uz uvjet poštovanja pravila istraživačke etike.

Pitanje uspostave ravnoteže između interesa samog istraživača i „vanjskih“ korisnika je na dnevnom redu mnogih rasprava vođenih u široj akademskoj zajednici. Stoga, akademska sloboda je norma, koja istraživaču daje određena prava, ali ujedno nameće veliku odgovornost jamstava znanstvenog napretka. Ova norma ujedno institucionalizira okvir za oprečna mišljenja, ne samo u organizaciji²⁴ u kojoj je zaposlen istraživač, već i u široj akademskoj zajednici. Time, priskrbljena akademska sloboda ne obuhvaća samo osobni interes pojedinog istraživača, već institucionalizira suprotstavljena mišljenja čime se stvaraju najpovoljnije okolnosti za dinamičan razvoj znanosti. Ultimativna zadaća istraživanja je pronalaženje novih spoznaja. Pri tom, kao najveću vrijednost istraživači, ali i administratori i političari, navode originalnost kao sposobnost prevladavanja (kršenja) uhodanog načina razmišljanja, što naravno zahtijeva intelektualnu autonomiju i sposobnost izolacije istraživača od ranijih istraživanja.

Danas, većina istraživača konzultira fondove, koje nude nacionalna znanstvenoistraživačka vijeća, razne fondacije i javne agencije, kao i sredstva koja nudi Europska unija. Kakva se onda slika stječe o vrijednostima, kao što su izvornost i autonomija istraživačkog rada? Sustav financiranja istraživanja daje prednost specifičnim ciljevima što za posljedicu ima poticanje uniformnosti i konformizma. Štoviše ne primjećuju se velike razlike ni između znanstvenih disciplina u zahtjevima koji se postavljaju ispred istraživača. Time se stvaraju grupna stajališta, mišljenja, što je posljedica nedostatnih financijskih resursa za istraživanje. Nadalje, istraživački fondovi potiču istraživače da koriste svoju sposobnost „upakiranja“ rezultata svojih istraživanja ovisno o interesima onoga komu je istraživanje namijenjeno. Na taj način institucije zahtijevaju različitu prezentaciju rezultata istraživanja, jednu za vanjsku, a drugu za unutarnju uporabu.

Kao što je ranije spomenuto razlikuje se čisto od primjenjenog znanja. Čisto znanje se stječe znanstvenim istraživanjem, a studenti ga usvajaju na način na koji ga stječe sam znanstvenik. Na današnjim sveučilištima od oblika nastave koji omogućavaju takvo stjecanje znanja, u prvom redu, valja izdvojiti istraživački seminar u okviru kojeg se zajedničkim sudjelovanjem nastavnika i studenata tumače

24 Karakterizirana je striktnom hijerarhijom i, nažalost nerijetko, zavišću određenog broja kolega koji „brane“ svoja znanstvena područja, što nerijetko dovodi do reakcionarnog ponašanja unutar institucije.

razni tekstovi, uključujući tekstove sudionika seminara. Ovdje posebice valja naglasiti mogućnost kritičkog osvrta sudionika seminara (studenata) na znanstveno-istraživački rad nastavnika. Dakle, radi se o obliku nastave u kojem su svi sudionici slobodni dati svoj kritički osvrt znanstvenog rada, i jednih, i drugih.

U spomenutim uvjetima, koji su primjenjivi i na Republiku Hrvatsku te uz činjenicu da prema Kolektivnom ugovoru za znanost i visoko obrazovanje sveučilišni nastavnik ima pravo, ali i obvezu pedeset posto radnog vremena raditi znanstveno, a faktički zbog povećanja broja upisanih studenata uz istovremenu, gotovo, stagnaciju akademskog kadra, nedostatnost opreme i prostora te povećanje administrativnih obveza, predviđen omjer vremena utrošenog na znanstveni rad kudikamo je manji. Poseban problem, prema mišljenju autorice, predstavlja aktivno, samostalno vođenje seminarske nastave od strane mlađih istraživača, koji su, osim obveza pohađanje predavanja i polaganja ispita na vlastitim poslijediplomskim studijima te izrade doktorske disertacije, preopterećeni nastavom zbog čega im nedostaje vremena za istraživački rad. Prema Kolektivnom ugovoru za znanost i visoko obrazovanje, puno nastavno opterećenje zaposlenika izabranih u znanstveno-nastavno zvanje iznosi 300 norma sati godišnje²⁵, zaposlenika izabranih u suradničko zvanje na sveučilištu iznosi 150 norma sati godišnje²⁶, a na veleučilištu i visokoj školi iznosi 300 norma sati²⁷. Za izračun norma sati jedan sat predavanja u poslijediplomskoj nastavi vrednuje se kao tri norma sata²⁸, sat predavanja u preddiplomskoj i diplomskoj nastavi kao dva norma sata²⁹, sat seminara, kao jedan i pol norma sat³⁰, dok se sat na vježbama vrednuje kao jedan norma sat³¹. Budući da, u pravilu, osobe izabrane u niža suradnička zvanja pomažu velikim dijelom u provođenju nastavnog procesa i provjeri znanja ne ostaje im dovoljno vremena za znanstveno-istraživački rad u vidu rada i pripreme rada na projektima, znanstvenog usavršavanja i publiciranja radova, a koji je temeljni preduvjet za njihovo znanstveno napredovanje, odnosno uvjet zadržavanja vlastitog radnog mjesta.

Kao alternativu postojećem stanju autorica drži da, zbog kompleksnosti seminarske nastave, istu ne bi trebale držati osobe izabrane u suradnička zvanja, jer takav oblik nastave iziskuje više nastavničko-znanstvene umješnosti. Osim toga, kod izračuna norma sati sat seminarske nastave trebao bi se vrednovati barem kao sat predavanja, ovisno o tomu održava li se na dodiplomskoj ili poslijediplomskoj nastavi, budući da je za kvalitetnu pripravu, za takav vid kompleksnog i zahtjevnog oblika nastave, kao i provođenje istoga, nastavnik nužno mora uložiti više truda i umješnosti nego za pripremu predavanja, a posebice vježbi. Takvo normiranje može poslužiti kao modus poticanja sveučilišnih nastavnika izabranih u znanstveno-nastavno zvanje na izvođenje tog vida nastave.

25 Kolektivni ugovor za znanost i visoko obrazovanje, čl. 26, st. 1.

26 Čl. 26., st. 2.

27 Čl. 26., st. 3.

28 Čl. 26., st. 11, al. 1.

29 Čl. 26., st. 11, al. 2.

30 Čl. 26., st. 11, al. 3.

31 Čl. 26., st. 11, al. 4.

Poseban problem održivosti istraživanja i poučavanja predstavlja nedostatna potpora za redovita istraživanja (5 do 10.000 kn po istraživaču godišnje) preko projekata koje financira Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa uz napomenu da Ministarstvo nije dužno financirati svaki projekt koji mu je prijavljen, bez obzira što udovoljava minimalnim uvjetima, što je ono u razdoblju za akademsku godinu 2006./2007. selektivnost opravdavalo normalnom metodom za podizanje kvalitete istraživanja. Razvidno je da će daljnje održavanje postojećeg stanja dovesti do stagnacije znanstvenog istraživanja u Republici Hrvatskoj, što će posljedično utjecati na kvalitetu znanja koje nastavnici prenose svojim studentima. Jedan od modusa rješenja ovog problema bio bi povećanje iznosa javne potpore za redovita znanstvena istraživanja temeljem redovnih znanstvenoistraživačkih projekata te osigurati određen postotak posebnih potpora za znanstvene istraživače temeljem natječaja s međunarodnom recenzijom.

Uzevši u obzir činjenicu da bi funkcija sveučilišta trebala biti inseminacija znanja, i to ne samo primjenjenog, već u prvom redu čistog znanja te uz spomenuti razvoj situacije znanstvenog istraživanja, nije teško zaključiti da može doći do gašenja visokih škola i širenja stručnih studija na kojima će se poučavati primjenjeno znanje i to upitne kvalitete, što u konačnici može dovesti do slabije proizvodnosti radnika koji su svoja stručna znanja stekli na taj način. Stoga, nužno bi bilo, da bilo koje **demokratsko društvo**, budući da je kritičko mišljenje općenito, a ne karakteristično za pojedine discipline, cijeni, vrednuje i podržava obrazovni sustav koji omogućava izobrazbu građana na način koji ih priprema za kritičke rasprave o socijalnim i političkim pitanjima, građane koji mogu uspješno procijenjivati i sudjelovati u upravljanju državom. Odnosno, stvara onakve građane koji će se uspješno oduprijeti demagogijama i koji neće slijepo slijediti političke i druge ideologije čija se učenja prikazuju kao jedino znanje.

5. Izbor u zvanja i na nastavnička radna mjesta

Na ovom mjestu bitno je upozoriti da osoba, ukoliko za to ispunjava uvjete, može biti izabrana u odgovarajuće znanstveno zvanje bez zasnivanja radnog odnosa. Drugim riječima izbor u znanstveno zvanje nije u ovisnosti o postojanju radnog odnosa te osobe sa znanstvenom institucijom na kojoj se bira u određeno znanstveno zvanje.

5.1. Izbor u znanstvena zvanja

Zakon o znanosti i visokom obrazovanju definira znanstvenike kao osobe koje su izabrane u odgovarajuća znanstvena zvanja i upisane u Upisnik znanstvenika.³² Zakon navodi sljedeća znanstvena zvanja: znanstveni suradnik, viši znanstveni

32 Zakon o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, čl. 31.

suradnik i znanstveni savjetnik te propisuje postupak³³ i rokove³⁴ za stjecanje zvanja.³⁵ Nužni uvjeti za izbor u znanstvena zvanja su doktorat znanosti i znanstveni radovi, dok je nadležnost donošenja pravilnika,³⁶ u kojem su propisani dodatni uvjeti za izbor u znanstvena zvanja, dana Nacionalnom vijeću za znanost.³⁷ Dodatni uvjeti odnose se na vrstu, broj i vrednovanje znanstvenih radova, na broj autora znanstvenog rada, na eventualno preklapanje sadržaja znanstvenih radova i sl. Na temelju (tih) propisanih uvjeta matični odbori i povjerenstva za ocjenu rada znanstvenika ocjenjuju sveukupnu znanstvenu djelatnost pristupnika te izdaju odluku temeljem koje se pristupnik bira u više zvanje ili ostaje u istom zvanju.³⁸ U slučaju da ni jedna znanstvena organizacija nije ovlaštena za provođenje dijela postupka izbora, a odgovarajući matični odbor nije imenovan, postupak izbora provodi odgovarajuće područno znanstveno ili umjetničko vijeće. Ako ni ono nije ovlašteno za provođenje postupka, postupak izbora provodi Nacionalno vijeće za znanost.³⁹ Znanstveno zvanje stječe se na temelju postupka koji zahtjevom za izbor pokreće osoba koja smatra da udovoljava uvjetima za izbor u određeno znanstveno zvanje. Postupak može pokrenuti i znanstvena organizacija u kojoj je pristupnik zaposlen temeljem ugovora o radu.⁴⁰ Dakle, postupak se ne pokreće i ne provodi temeljem javnog natječaja, budući da stjecanje zvanja ne ovisi o radnom mjestu, iz čega prizlazi da u znanstveno zvanje može biti izabrana i nezaposlena osoba.

Protiv odluke o zahtjevu za izbor u znanstveno zvanje pristupnik nema pravo žalbe, ali može pokrenuti upravni spor. U upravnom sporu ne može se donijeti odluka o izboru pristupnika u znanstveno zvanje, već samo ukinuti nezakonita odluka i odrediti ponovno provođenje postupka. Stoga je izbor pristupnika diskrecijsko pravo i sud u povodu upravnog spora ispituje je li odluku donijelo ovlašteno tijelo, je li se kretalo u granicama dane ovlasti i je li ostvarena svrha radi koje je dana ovlast.

Znanstveno zvanje smatra se trajnim, a prestaje prelaskom u više zvanje ili njegovim oduzimanjem (ako se pojave činjenice i dokazi iz kojih proizlazi da u trenutku izbora u znanstveno zvanje pristupnik nije ispunjavao propisane uvjete za izbor; ako se utvrdi da znanstveni radovi na temelju kojih je znanstvenik izabran u

33 Čl. 33.; 34. i 35.

34 Čl. 36.

35 Čl. 32.

36 Pravilnik se objavljuje u Narodnim novinama.

37 Zakon o znanosti i visokom obrazovanju, čl. 32 st. 5.

38 Čl. 35.

39 Čl. 33. st. 4.

40 Čl. 33 st.2

znanstveno zvanje predstavljaju plagijat⁴¹ ili da su istraživanja na kojima se temelje krivotvorena te u slučajevima teških povreda etičkog kodeksa).⁴²

5.2. *Nastavnička radna mjesta*

U ovom dijelu rada ukazat će se na vrijednosti koje sa sobom nosi otvaranje nastavničkog radnog mjesta te problemi koji se pri tom susreću.

5.2.1. *Vrijednosti osnivanja nastavničkih radnih mjesta*

Osnivanje nastavničkih radnih mjesta sadrži u sebi određene vrijednosti, između ostalih, sveučilišne, nastavne, znanstvene, financijske i druge. Otvaranje novog nastavničkog mjesta na sveučilištu, osobito ukoliko to istovremeno znači osnivanje novog odjela, daje dodatnu kvalitetu nekog sveučilišta te omogućuje ravnomjerniji razvoj svih znanstvenih i nastavnih djelatnosti na sveučilištu i time veću konkurentnost te znanstvene institucije naspram drugih. Zbog postojećeg trenda povećanja broja upisanih studenata, sadašnji sustav visokog obrazovanja kakav je prisutan na sveučilištima, odnosno njihovim sastavnicama pokazuje nekakve nedostatke. U prvom redu, valja istaknuti nedostatnu brojnost nastavnog kadra. Stoga je teško očekivati ostvarivanje zasada Bolonjske deklaracije glede povećanja kvalitete studija, tj. nastave, jer je onemogućen rad nastavnika s malim grupama studenata u kojima se može postići kvaliteta studiranja. Nije nebitno istaknuti da povećanju ovog problema doprinositi i prostorni problem s kojima je u suočena velika većina fakulteta.

Otvaranje novog nastavničkog radnog mjesta ima i financijsku vrijednost u smislu da novo nastavničko radno mjesto, između ostalih modusa, može biti financirano od strane sponzora, odnosno određenih gospodarskih aktera koji imaju interesa da je određeni znanstvenik-nastavnik zaposlen u određenoj znanstvenoj instituciji na kojoj

41 U predmetu Us-7584/2001 Upravni sud je tužbu uvažio i poništio rješenje Sveučilišta u R., kojim je B. M. iz R. oduzet doktorat znanosti jer je u provedenom postupku utvrđeno da doktorska disertacija nije izvorni znanstveni rad jer je prijepis – preslika tužiteljeva magistarskog rada. Sud se nije upustio u ocjenu tužiteljevog doktorskog rada, već je utvrdio da je došlo do povrede pravila postupka jer tužitelju nije omogućeno sudjelovanje u postupku. U predmetu Us-1294/2000 Upravni sud je tužbu odbio. Upravni spor pokrenuo je A. Đ. iz Z. protiv odluke Fakultetskog vijeća Pravnog fakulteta u S. o oduzimanju magisterija, jer je u provedenom postupku utvrđeno da je u pitanju krivotvorina budući da je glavnina rada prepisana iz mentorove, već objavljene, knjige. Navedeni primjeri sudske prakse Upravnog suda su iz izlaganja mr. sc. KRILETIĆ MARIJE, sutkinje Upravnog suda, na temu „Sudska nadležnost za akademska prava u Hrvatskoj“ koje je održano u okviru 12. hrvatsko-njemačkog pravničkog simpozija „Akademska prava između humboltovskog sveučilišta i bolonjskog procesa“ u Splitu, 25.-26. travnja 2008. (rad je objavljen u Zborniku radova sa simpozija).

42 Zakon o znanosti i visokom obrazovanju, čl. 37.

će provoditi istraživanje nužno za unaprjeđenje gospodarske aktivnosti sponzora. Istovremeno sama činjenica, da su određene znanstvene spoznaje, tj. rezultati istraživanja nastali u okviru znanstvene institucije daje im posebnu težinu. Također, tako sponzorirani nastavnici-znanstvenici mogu uvijek, preko svojih seminara, radionica i sl. biti aktivni u unapređenju i usavršavanju radnog kadra zaposlenog kod spomenutog sponzora.

5.2.2. Problemi osnivanja nastavničkih radnih mjesta

Kada se govori o znanstvenim problemima osnivanja nastavničkih radnih mjesta, najprije valja istaknuti kako su takvi problemi višestruko kompleksne prirode. Nerijetko su vodeća nastavna mjesta zaposjednuta od nastavnika, čija je znanstvena aktivnost, već određeno vrijeme u silaznoj putanji iz raznoraznih razloga u koje se neće ulaziti na ovom mjestu. Posljedično, takvi nastavnici nisu upoznati s najnovijim dostignućima u području svoje znanstvene djelatnosti, što ih, razumljivo, sprječava da te spoznaje prenesu svojim suradnicima i studentima. Time je kvaliteta doprinosa znanstvenom radu, ali i nastavnog procesa bitno umanjena.

Drugi problem, pravne naravi, jest nepostojanje nastavnih radnih mjesta za vrhunske znanstvenike, osobito one zaposlene na vodećim svjetskim sveučilištima. Radi unaprjeđenja nastavnog, znanstvenog i umjetničkog rada, istaknuti inozemni nastavnici, znanstvenici, umjetnici i stručnjaci mogu sudjelovati u nastavi te znanstvenim i umjetničkim projektima. Valja ukazati na ograničenost ove mogućnosti zbog ograda koje su postavljene u zakonima i statutima sveučilišta. Naime, prema Zakonu o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, uglednom inozemnom profesoru, istaknutom stručnjaku ili umjetniku, koji nije stekao znanstveno-nastavno zvanje po hrvatskim propisima, može se samo pod uvjetima predviđenim statutom sveučilišta i uz suglasnost senata, povjeriti izvođenje nastave iz određenog predmeta. Prema Statutu Sveučilišta u Zagrebu spomenute osobe mogu biti pozvane i imenovane kao gost nastavnik, znanstvenik ili stručnjak te sudjelovati u nastavi te znanstvenim i umjetničkim projektima bez izbora u znanstveno-nastavno, odnosno umjetničko-nastavno zvanje najdulje za dvije akademske godine.⁴³

Problem nepravne prirode jest i nepostojanje materijalne osnove na hrvatskim sveučilištima koja bi vrhunskim znanstvenicima omogućilo uvjete rada koji su nužni za postizanje vrhunskih znanstvenih rezultata. Kao rezultat takve situacije pojavio se sindrom odlijeva mozgova, ne samo u inozemne znanstvene institucije, već i u druge društvene djelatnosti, zbog neatraktivnosti zanimanja znanstvenika-nastavnika.

5.3. Pravna osnova i radnopravni položaj nastavničkog osoblja

Pravna osnova za otvaranje novog nastavničkog mjesta na nekoj od sastavnica sveučilišta je Pravilnik o ustroju radnih mjesta te sastavnice. Navedenim pravilnikom utvrđena su radna mjesta nastavnog, administrativnog, knjižničnog, tehničkog i

43 Statut Sveučilišta u Zagrebu, čl. 80. st. 1. i 2.

pomoćnog osoblja, kao i poslovi obuhvaćeni radnim mjestima te uvjeti koje moraju ispunjavati kandidati za obavljanje poslova određenog radnog mjesta. Za nastavno osoblje utvrđen je broj radnih mjesta u znanstveno-nastavnom, suradničkom i nastavnom zvanju za pojedini modul.

Radnopravni položaj nastavnog osoblja u pravilu je određen temeljem ugovora o radu na neodređeno vrijeme s punim radnim vremenom. Međutim, postoje iznimke, kao što je ugovor o radu na neodređeno vrijeme, ali s nepunim radnim vremenom, ukoliko to dopušta obim poslova određenog nastavničkog mjesta i ukoliko takvo radno vrijeme odgovora zaposleniku kako bi uskladio svoje poslovne i obiteljske obveze ili ukoliko je angažiran na nekim drugim projektima. Ugovor o radu na određeno vrijeme za sada je pravilo u zasnivanju radnog odnosa suradnika, odnosno osoba može biti zaposlena temeljem spomenutog ugovora do stjecanja prvog znanstveno-nastavnog zvanja, tj. statusa docenta.

Ukoliko je osoba izabrana u znanstveno, znanstveno-nastavno, umjetničko-nastavno i suradničko zvanje te ukoliko sudjeluje u izvođenju dijela ili cijele nastave, a s njom sastavnica sveučilišta nema sklopljen ugovor o radu, ta osoba će te poslove obavljati naslovnog zvanja. Poslove koji spadaju u domenu sveučilišne djelatnosti mogu obavljati i professori emeritisi⁴⁴, umirovljeni, redoviti profesori u trajnom zvanju kojima je to počasno zvanje dodijeljeno zbog posebnih zasluga za razvitak i napredak sveučilišta te zbog priznatog međunarodnog i domaćeg znanstvenog, umjetničkog, stručnog i pedagoškog doprinosa. Navedene osobe, kao i nastavnici koji su navršanjem 65 godina života ispunili uvjete za starosnu mirovinu, a nisu izabrani u redovitog profesora u trajnom zvanju, ukoliko to opravdava narav posla, a postoji deficit nastavnika na tom predmetu ili nije u pitanju deficit, ali se radi o osobama koje nisu izabrane u odgovarajuće znanstveno-nastavno zvanje, a što se smatra nužnim uvjetom da bi odnosni predmet mogla voditi samostalno, umjesto ugovora o radu može se zaključiti ugovor o djelu.

5.4. Klasifikacija i izbor u nastavnička radna mjesta

Prema načelu *lex specialis derogat legi generali* Zakon o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju derogira odredbe Zakona o radu ukoliko su u pitanju radni odnosi sveučilišnih nastavnika i suradnika. U okviru znanstvene organizacije formirana su znanstvena, suradnička (asistent i viši asistent) i stručna (stručni suradnik, viši stručni suradnik i stručni savjetnik) radna mjesta čije se popunjavanje utvrđuje statutom znanstvene organizacije, a na temelju raspisanog javnog natječaja koji se objavljuje

44 Prema čl. 89. st. 4. Statuta Sveučilišta u Zagrebu profesor emeritus može sudjelovati u znanstveno-istraživačkom ili umjetničkom radu, izvođenju dijela nastave na sveučilišnim poslijediplomskim studijima, biti član povjerenstva u postupcima izbora u znanstveno-nastavna i umjetničko-nastavna zvanja te u postupcima za stjecanje doktorata znanosti, a iznimno, temeljem posebne odluke vijeća sastavnice ili vijeća područja, može biti mentorom doktorskog rada ili završnog rada na poslijediplomskom specijalističkom studiju.

u Narodnim novinama, dnevnom tisku te mrežnoj stranici znanstvene organizacije.⁴⁵ Ukoliko ni jedan od pristupnika za znanstveno radno mjesto nema obavljen izbor u znanstveno zvanje provodi se postupak izbora u znanstveno zvanje svih pristupnika koji nemaju taj izbor. Nakon provedenog postupka izbora u znanstveno zvanje, znanstvena organizacija mora u roku od 60 dana na radno mjesto izabrati pristupnika koji najbolje udovoljava uvjetima iz natječaja.⁴⁶ O provedenom izboru, znanstvena organizacija dužna je izvijestiti pristupnike u roku od 15 dana od dana donošenja odluke o izboru.

U znanstvenim organizacijama znanstvenici se, ukoliko su ispunili opći uvjet⁴⁷ - upis u Upisnik znanstvenika u istom ili višem zvanju te posebne uvjete koje može propisati znanstvena organizacija svojim statutom, biraju na razdoblje od 5 godina.⁴⁸ Natječaj za izbor u isto ili više zvanje može se raspisati najranije tri godine od prvog izbora kandidata na radno mjesto s tim zvanjem, a najkasnije 3 mjeseca prije isteka roka.⁴⁹ Ukoliko je u natječajnom postupku izabran drugi kandidat⁵⁰, zaposleniku koji je do tada radio u toj znanstvenoj organizaciji ponudit će se drugo odgovarajuće mjesto, a u nedostatku istog, pokrenut će se postupak osobno uvjetovanog redovitog otkaza.⁵¹ Međutim, ukoliko zaposlenik u znanstveno-nastavnom, znanstvenom, nastavnom i suradničkom zvanju dobije otkaz iz razloga koji nije njegova krivnja (ako ispunjava uvjete iz natječajnog postupka, a ipak se izabere druga osoba), prema Kolektivnom ugovoru za znanost i visoko obrazovanje, pripada mu dvostruki iznos otpremnine i dvostruki otkazni rok u odnosu na odredbe Zakona o radu prema načelu *in favorem laboratoris*.⁵² Zaposlenicima u znanstvenom zvanju kojima nije prihvaćen znanstveni program, tema, odnosno projekt, te zaposlenicima koji nisu obuhvaćeni znanstvenim programom, temom odnosno projektom, ne smije se iz tog razloga otkazati ugovor o radu prije isteka roka od godine dana.⁵³

45 Zakon o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, čl. 40.

46 Čl. 40. st. 3.

47 Čl. 31. st. 2.

48 Čl. 41. st. 1.

49 Čl. 41. st. 3.

50 U predmetu br. Zpa-48/2003 dr. sc. N. S. iz Z. podnijela je zahtjev protiv odluke Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Z. kojom je dr. sc. V. T. izabran u nastavno-znanstveno zvanje docenta budući da navedeni pristupnik nije ispunjavao uvjet održanog nastupnog predavanja, nužan za izbor u spomenuto zvanje. Osim toga tom su osporenim odlukom povrijeđena njezina ustavna prava zajamčena čl. 44. i 54. st. 2. Ustava i odredbe čl. 6 II f) Međunarodnog pakta o građanskim, socijalnim i kulturnim pravima iz 1966. te je osporena odluka u protivnosti s odredbama čl. 74. st. 1. Zakona o visokim učilištima. Sud je tužbu odbio jer nije naišao na navedne povrede. Vidi: KRILETIĆ, M., *Sudska nadležnost za akademska prava u Hrvatskoj*, o.c.

51 Zakon o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, čl. 41 st. 4.

52 Kolektivni ugovor za znanost i visoko obrazovanje, čl. 35. st. 1.

53 Čl. 35. st. 2.

5.4.1. Znanstvena radna mjesta

Valja istaknuti da se s osobama izabranim na znanstvena radna mjesta zaključuje ugovor o radu⁵⁴ na neodređeno vrijeme s obvezom provođenja postupka reizbora ili unaprjeđenja svakih pet godina⁵⁵, osim kada zaposlenik bude izabran na znanstveno radno mjesto znanstvenog savjetnika u trajnom zvanju⁵⁶ (drugi put izabran⁵⁷). Ukoliko zaposlenik prilikom drugog izbora ne bude izabran zbog neispunjavanja uvjeta, pokreće se postupak redovitog, osobno uvjetovanog otkaza.⁵⁸ Natječaj koji se raspisuje za izbor u isto ili više znanstveno-nastavno zvanje i radno mjesto zbog isteka roka na koji je zaposlenik izabran u prethodnom natječaju, raspisuje se najkasnije tri mjeseca prije isteka roka. Posebnom odlukom vijeća visokog učilišta, i uz suglasnost zaposlenika, natječaj može biti raspisan i ranije od godine dana prije isteka roka na koji je zaposlenik izabran, ali ne prije nego što istekne tri godine od prethodnog izbora.⁵⁹

54 Pitanja zasnivanja radnog odnosa članova akademske zajednice, sporovi o pravima i obvezama koja iz toga proizlaze su u nadležnosti općinskih sudova.

55 Zakon o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, čl. 42. st. 1.

56 Čl.42. st. 3.

57 Na radno mjesto znanstvenog suradnika ili višeg znanstvenog suradnika, zaposlenik se može birati najviše dva puta. Ograničenje u broju izbora valja računati od stupanja na snagu ZZDVO-a, a s obzirom na to da se radi o ograničenju izbora na radno mjesto nema zapreke da zaposlenik, koji je dva puta bio izabran na radno mjesto u jednoj znanstvenoj organizaciji nakon toga sklopi ugovor o radu, jasno, ako bude izabran, na istom radnom mjestu s drugom znanstvenom organizacijom. Stavkom 5. spomenutog Zakona, daje se mogućnost i da zaposlenik, koji nakon drugog izbora nije izabran na više znanstveno radno mjesto ipak sklopi ugovor o radu s dosadašnjom znanstvenom organizacijom, ali na određeno vrijeme za rok od najdulje pet godina, uz uvjet da znanstveno i upravno vijeće odlukom utvrdi potrebu za zaposlenikovim daljnjim radom.

58 Iznimno, ako zaposlenik nakon drugog izbora ne bude izabran u više zvanje i na odgovarajuće radno mjesto, a odlukom znanstvenog i upravnog vijeća se utvrdi potreba za njegovim daljnjim radom, znanstvena organizacija može s njim zaključiti ugovor o radu na određeno vrijeme u najduljem trajanju od 5 godina (čl. 42. st. 5.).

Prema odluci Upravnog suda Republike Hrvatske, Us-6711/2002 od 29. svibnja 2003. dopis Ministarstva znanosti i tehnologije od 27. lipnja 2002. godine, kojim to Ministarstvo izvješćuje dekana Pravnog fakulteta u Zagrebu da od 1. srpnja 2002. godine neće isplaćivati plaće za zaposlene u nastavi koji nisu ispunili zakonom propisane uvjete za izbor u više ili isto zvanje i kojima sukladno čl. 103. Zakona o visokim učilištima (spomenuti zakon bio je na snazi prije stupanja na snagu Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, ali je i u potonjem Zakonu zadržana istovjetna odredba iz čl. 103. Zakona o visokim učilištima), treba prestati ugovor o radu, ne predstavlja upravni akt, već akt poslovanja tuženog Ministarstva. Slijedom toga protiv navedenog Ministarstva u toj se stvari ne može pokrenuti upravni spor. Vidi: KRILETIĆ, M., *Sudska nadležnost za akademska prava u Hrvatskoj*, o.c.

59 Isčitavanjem odredbe čl. 95. st. 2. Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju da se zaključiti da osoba koja je u sustavu visokog obrazovanja može od zvanja docenta napredovati u zvanje redovitog profesora za najmanje šest godina. Valja ukazati na neprimjerenost vremenskog ograničenja napredovanja osoba, koje su u sustavu visokog obrazovanja, u odnosu na osobe koje su izvan tog sustava, u prvom redu zbog kršenja ustavnih odredbi o zabrani diskriminacije, a i zbog činjenice, što osobama koje su izvan sustava visokog obrazovanja nedostaje radno iskustvo u nastavi u znanstvenim institucijama, a koje je nužno za stjecanje znanstveno-nastavne kompetencije.

Rokovi za izbor ili reizbor u znanstveno zvanje i na radno mjesto miruju i ne uračunavaju se u rok za izbor u vrijeme roditeljnog dopusta, bolovanja dužih od tri mjeseca, služenja vojne obveze, obavljanja javne dužnosti te u drugim osobito važnim slučajevima predviđenim zakonom, kolektivnim ugovorom ili općim aktom znanstvene organizacije, osim ukoliko zaposlenik izričito traži da mu u vrijeme navedenih razdoblja rokovi teku.⁶⁰ Znanstvenici odlaze u mirovinu istekom kalendarske godine u kojoj navršavaju 65 godina života.⁶¹

5.4.2. Suradnička radna mjesta

S osobama izabranim na suradničko radno mjesto zaključuje se ugovor o radu na određeno vrijeme⁶² za rad na projektu ograničenog trajanja, dok projekt traje ili njegova dionica na kojoj je ta osoba angažirana.⁶³ Izbor na suradnička radna mjesta asistenta⁶⁴ i višeg asistenta provodi se temeljem javnog natječaja.⁶⁵ U znanstvenoj organizaciji u zvanje asistenta može biti izabrana osoba koja je završila sveučilišni diplomski studij⁶⁶ te se s njom može sklopiti ugovor na određeno vrijeme za razdoblje ne duže od šest godina u kojem je dužan upisati poslijediplomski studij i doktorirati.⁶⁷ Plaća i/ili troškovi poslijediplomskog studija asistenata i viših asistenata mogu se

60 Čl. 45.

61 Prema čl. 42. st. 6. iznimno znanstveni savjetnici, koji su izabrani drugi put, mogu produžiti ugovor o radu do isteka 70 godine života, uz uvjet da postoji potreba za nastavkom njihovog rada. Općim aktom znanstvene organizacije mogu se ograničiti poslovi koje može obavljati znanstveni savjetnik nakon navršene 65 godine života. Navedeno predstavlja odredbu *lex specialisa* u odnosu na odredbu Zakona o radu (čl. 110. st. 1 toč. 3.), kao *lex generalis*, prema kojoj ugovor o radu prestaje kad zaposlenik navršši 65 godina života i 20 godina staža osiguranja, osim ako se sa svojim poslodavcem ne dogovori drugačije.

62 Zakon o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju nije izrijekom propisao mogućnost da se i sa zaposlenicima na suradničkim radnim mjestima sklopi ugovor o radu na određeno vrijeme, ali bi se navedena norma mogla i na njih primjenjivati.

63 Čl. 42. st. 2.

64 U predmetu Zpa-7/2006 raspravljeno je pitanje predstavlja li rad u svojstvu i na suradničkom radnom mjestu asistenta na Pravnom fakultetu nastavničkim radom u smislu uvjeta za imenovanje suca. Odlukom Državnog sudbenog vijeća RH LJ.K. imenovana je sutkinjom Općinskog suda u V. S.M. je podnijela zahtjev za zaštitu tvrdeći da joj je povrijeđeno, u čl. 44. Ustava, zajamčeno pravo, budući da joj je onemogućeno sudjelovanje u postupku pod jednakim uvjetima. Presudom Upravnog suda uvažen je zahtjev S. M. i poništena odluka Državnog sudbenog vijeća budući da LJ. K. kao asistentica nije bila u znanstveno-nastavnom zvanju u smislu Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju te stoga nema ispunjen uvjet potrebnog radnog staža. No, u povodu ustavne tužbe, Ustavni sud je utvrdio da je osporenom presudom, budući da je utemeljena na neprihvatljivim pravnim shvaćanjima, došlo do povrede ustavnog prava zajamčenog čl. 19. st. 2. Ustava te je ukinuo presudu i predmet vratio u ponovni postupak. Vidi: KRILETIĆ, M., Sudska nadležnost za akademska prava u Hrvatskoj, o.c.

65 Zakon o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, čl. 43. st. 1.

66 Ne bi trebalo biti zapreke da se u zvanje višeg asistenta izabere i osoba koja ima doktorat znanosti, pod uvjetom da prije toga nije imala ugovor o radu na radno mjesto asistenta. U tom slučaju s takvom osobom može se sklopiti ugovor o radu za razdoblje ne duže od četiri godine.

67 Zakon o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, čl. 43. st. 2.

osigurati, ne samo iz sredstava državnog proračuna, već i iz vlastitih sredstava javnih znanstvenih instituta.⁶⁸ Statutom znanstvene organizacije mogu se propisati dodatni uvjeti koji trebaju biti zadovoljeni pri izboru suradnika.

Suglasnost za zaključenje ugovora daje ministar ukoliko se radi o radnom mjestu kojeg financira Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa.⁶⁹ S obzirom na to da je prema odluci Ustavnog suda i prema Zakonu o znanosti i visokom obrazovanju (čl. 4. st. 4.) izbor nastavnika, koji se najvećim dijelom novače iz redova suradnika, u nadležnosti sveučilišta, izbor suradnika se mora prepustiti sveučilištima, tako da država u potpore sveučilištima za redovitu znanstveno-nastavnu djelatnost i u potpore za znanstvenoistraživačke projekte uključi iznos za zapošljavanje suradnika (asistenata). U protivnom, radilo bi se o protuustavnom postupanju zbog kršenja odredbe čl. 67. Ustava o autonomiji sveučilišta.

S osobom, koja je u roku od šest godina i kraće doktorirala, znanstvena organizacija može zaključiti novi ugovor na određeno vrijeme, ali najviše do isteka razdoblja od ukupno deset godina od sklapanja inicijalnog ugovora.⁷⁰ Rad asistenta prati se i ocjenjuje na temelju pisanog izvješća mentora kojeg mu imenuje institut, a kojim se vrednuje kandidatova uspješnost u znanstvenom, umjetničkom ili nastavnom radu, kao i uspješnost na poslijediplomskom studiju.⁷¹ Ukoliko je spomenuta ocjena negativna, pokreće se postupak redovitog otkaza ugovora o radu.⁷²

5.4.3. *Stručna radna mjesta*

Osobe u stručnim zvanjima (stručni suradnik, viši stručni suradnik i stručni savjetnik⁷³) rade na odgovarajućim radnim mjestima stručne poslove vezane uz znanstvena istraživanja⁷⁴. Uvjete za njihov izbor i postupak izbora propisuje

68 Čl. 43. st. 3., 7.

69 Čl. 43. st. 3.

70 Čl. 43. st. 6.

71 Na ovaj način se poslodavac omogućava da pretežno koristi asistenta za svoje projekte i/ili nastavu te iz tog razloga smanjuje, kako mogućnosti, tako i obveze asistenta na usavršavanje, posebice uredno završavanje poslijediplomskog studija. Stoga, Zakonom treba regulirati status asistenta na način, koji će mu omogućiti da u prve dvije godine zaposlenja (u vrijeme pohađanja poslijediplomske nastave), dovrši svoje obveze s poslijediplomskog studija. Ukoliko u predviđenom roku spomenute obveze ne izvrši prestaje mu status asistenta.

72 Zakon o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, čl. 43. st. 5. U Kolektivnom ugovoru za znanost i visoko obrazovanje u čl. 39. obvezuje se voditelj projekta ili teme jednom godišnje podnijeti stručnom vijeću ustanove i Ministarstvu znanosti i tehnologije izvješće o radu znanstvenog novaka koje mora sadržavati sve elemente za ocjenu s obrazloženjem. Temeljem negativne ocjene rada znanstvenog novaka ne smije doći do automatskog prestanka financiranja znanstvenog novaka, ali negativna ocjena može biti razlog za pokretanje postupaka redovitog otkaza ugovora o radu (osobno uvjetovan otkaz ili otkaz uvjetovan skrivljenim ponašanjem zaposlenika). Napomena: Znanstveni novaci se biraju u suradničko zvanje asistenta na određeno vrijeme od šest godina u kojem roku je dužan doktorirati. Nakon stjecanja doktorata znanosti sa znanstvenim novakom se zaključuje ugovor o radu na određeno vrijeme na suradničkom radnom mjestu višeg asistenta. Trajanje tog ugovora može biti najviše do isteka razdoblja od ukupno deset godina od zaključenja inicijalnog ugovora (čl. 37.).

73 Zakon o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, čl. 44. st. 1.

74 Čl. 44. st. 2.

znanstvena organizacija, u kojoj suradnik radi, statutom.⁷⁵ Budući da se još od Humboldtova sveučilišta predmnijeva neodvojivost istraživanja i poučavanja, to su za rad u visokoobrazovnim institucijama ovim Zakonom propisani uvjeti upisa te osobe u Upisnik znanstvenika, zadovoljenja uvjeta za stjecanje određenog znanstvenog zvanja te ispunjavanje uvjeta koje propisuje Nacionalno vijeće za znanost, Pravilnikom o izboru u zvanja, Rektorskog zbora obrazovnog, nastavnog i stručnog rada te potrebne psihofizičke osobine i druge uvjete koje propisuje statut sveučilišta, odnosno matične znanstvene organizacije u kojoj je kandidat zaposlen. Znanstveno-nastavna zvanja u znanstvenoj komponenti odgovaraju znanstvenim zvanjima: docent = znanstveni suradnik; izvanredni profesor = viši znanstveni savjetnik; redoviti profesor = znanstveni savjetnik.⁷⁶ Ukoliko je izbor u redovitog profesora izvršen u nekoj od sastavnica sveučilišta, senat sveučilišta, na kojem je pokrenut izbor, potvrđuje izbor.

5.5. Poslovi znanstveno-nastavnog i suradničkog radnog mjesta i nastavno opterećenje

Poslovi zaposlenika u znanstveno-nastavnom i suradničkom zvanju obavljaju se prema Kolektivnom ugovoru za znanost i visoko obrazovanje u okviru 40-satnog tjednog radnog vremena.⁷⁷ Obuhvaćaju preddiplomsku, diplomsku i poslijediplomsku nastavu (predavanja, vježbe, seminare, terensku nastavu, konzultacije, mentorstva, korekcije programa, pregled programa, seminarskih radova, mentorstvo diplomskih radova i dnevnika prakse, ispiti, kolokvije, pripreme, usavršavanje u nastavnim vještinama, rad u fakultetskom vijeću, rad u fakultetskim povjerenstvima), znanstvenoistraživački rad i znanstveno usavršavanje (rad na projektima Ministarstva, uključujući rad na pripremi projekta, znanstveno usavršavanje i publiciranje radova).⁷⁸

Nastavna zvanja su predavač, viši predavač, profesor visoke škole, lektor, viši lektor, umjetnički suradnik i viši umjetnički suradnik.⁷⁹ U nastavno zvanje i na odgovarajuće radno mjesto može biti izabrana osoba ako ispunjava uvjete sukladno zakonu, ako fakultet izvodi stručni studij i ukoliko se radi o predmetu koji ne zahtijeva znanstveni pristup.⁸⁰ Poslovi zaposlenika u nastavnom zvanju obavljaju se također u okviru 40-satnog tjednog radnog vremena, a obuhvaćaju preddiplomsku i diplomsku nastavu⁸¹ te stručno usavršavanje i publiciranje radova uz nastavno opterećenje od

75 Čl. 44. st. 3.

76 Čl. 91. st. 2.

77 Kolektivni ugovor za znanost i visoko obrazovanje, čl. 11., st. 1.

78 Čl. 12. st. 1.

79 Zakon o znanosti i visokom obrazovanju, čl. 91. st. 3.

80 Čl. 98. st. 2.

81 Prema Kolektivnom ugovoru za znanost i visoko obrazovanje, čl. 20. st. 1. al. 2. poslovi koji se smatraju sastavnim dijelom nastavnog opterećenja su: terenska nastava, konzultacije, mentorstva, korekcije programa, pregled programa, seminarskih radova i dnevnika prakse, ispiti, kolokviji, priprema, usavršavanje u nastavnim vještinama, rad u vijeću visokog učilišta te rad u povjerenstvima visokog učilišta.

450 norma sati godišnje⁸².

Nastavnici mogu iznimno izvoditi nastavu i preko punog nastavnog opterećenja, računato prosječno na punu akademsku godinu⁸³, s tim da nastavnici u znanstveno-nastavnom zvanju, nastavnom zvanju te viši asistenti nisu obvezni raditi više od trećine iznad punog nastavnog opterećenja⁸⁴. Za rad preko punog nastavnog opterećenja isplaćuje se uvećana plaća⁸⁵ koja se obračunava prema obavljenom radu na kraju akademske godine.⁸⁶ Asistenti, odnosno znanstveni novaci, u pravilu, ne smiju raditi preko punog nastavnog opterećenja, osim kada za to postoje iznimni razlozi o čemu odlučuje fakultetsko vijeće uz prethodno pribavljeno mišljenje zaposleničkog vijeća ustanove.⁸⁷ *Ratio* donošenja ove odredbe Kolektivnog ugovora leži u činjenici što su osobe izabrane u suradničko zvanje asistenta i višeg asistenta zaposlene na određeno vrijeme, a uz to uvjeti za njihov profesionalni napredak nimalo nisu jednostavni. Ukoliko zaposlenik svoje nastavno i znanstveno opterećenje ostvaruje u više visokih učilišta, obračun uvećanja plaće obavlja se kao da zaposlenik svoje opterećenje ostvaruje na jednom visokom učilištu⁸⁸, a isplatu iste vrši učilište s kojim zaposlenik ima sklopljen ugovor o radu⁸⁹.

82 Kolektivni ugovor za znanost i visoko obrazovanje, čl. 26. st. 4.

83 Čl. 27. st. 1.

84 Čl. 27. st. 2.

85 Za rad preko punog nastavnog opterećenja plaća se može uvećati najviše do 37,5% osnovne plaće, osim zaposlenika izabranih u suradničko zvanje, kojima se za rad preko punog nastavnog opterećenja plaća može uvećati najviše do 18,75% osnovne plaće (čl. 27. st. 3.). Zaposlenici za svoj rad iznad punog nastavnog opterećenja imaju pravo na uvećanje plaće kako slijedi:

- zaposlenici izabrani u znanstveno-nastavna zvanja, suradnička zvanja na sveučilištu te suradnička zvanja na veleučilištu i visokoj školi za 1 norma sat 0,104% ukupne godišnje osnovne plaće (čl. 27. st. 4. al. 1.).
- Zaposlenici izabrani u nastavna zvanja za 1 norma sat 0,069% ukupne godišnje osnovne plaće (čl. 27. st. 4. al. 2.)
- Zaposlenici izabrani u straučna zvanja, laboranata te pomoćnog nastavnog osoblja za 1 norma sat 0,104% ukupne godišnje osnovne plaće (čl. 27. st. 4. al. 3).

86 Čl. 27. st. 6.

87 Čl. 27. st. 8.

88 Čl. 27. st. 10.

89 Čl. 27. st. 11.

6. Problemi i izgledi vezani uz trajnost zvanja i atipične ugovore o radu sveučilišnih nastavnika

Trajno zvanje može se definirati kao ukazano povjerenje koje nekom od svojih profesora daje institucija visokog obrazovanja i koje će on neprestano obavljati na svom položaju sve dok mu se ne dokaže krivnja, nesposobnost ili dok mu ugovor o radu ne bude otkazan zbog financijskih poteškoća institucije u kojoj je zaposlen. Korist od izbora u akademsko trajno zvanje nema samo pojedinačni profesor, koji bude izabran u trajno zvanje, već i sveučilište, odnosno sastavnica na kojoj je ta osoba zaposlena, budući da je u poziciji braniti akademske slobode ne samo nastavnika u trajnom zvanju, već i onih koji to nisu, kao i akademsku slobodu znanstvene ustanove u kojoj su zaposleni, već i drugih znanstvenih institucija i to zajedničkim pritiskom.

Profesor izabran u trajno zvanje, posebice u europskim državama, u kojima se isti tretiraju kao državni službenici, imaju najveća jamstva sigurnosti zaposlenja sve do trenutka obvezatnog umirovljenja. Za sveučilište, trajno zvanje omogućava ostvarivanje njegovih temeljnih funkcija te energičnu izmjenu ideja u potrazi za istinom. Omogućava profesorima dovesti ih u pitanje konvencionalna znanja bez straha od represalija. Izbor u trajno zvanje je djelotvorna politika zapošljavanja, koja omogućava angažiranje i zadržavanje kvalitetnog akademskog osoblja te uklanja obvezu pregovaranja prigodom periodičkog sklapanja novog ugovora o radu čime znanstvenici ne troše uzaludno svoje dragocjeno vrijeme, energiju, drugim riječima ne izlažu se stresu. Nadalje trajna zvanja jačaju natjecateljsku poziciju sveučilišta na slobodnom tržištu. Ukoliko sveučilište ne pridaje dužnu pozornost trajnim zvanjima slabi njegova mogućnost privlačenja pametnih, inteligentnih pojedinaca s posebnim darom za obavljanje poslova profesorskog radnog mjesta, čime riskiraju odljev takvih pojedinaca u institucije koje posebnu pozornost posvećuju trajnim zvanjima. Osim toga trajna zvanja olakšavaju administraciji planiranje budućih potreba budžeta i osoblja, sprječava rapidnu fluktuaciju radne snage čime se omogućava stabilnost te kvaliteta i izvrsnost u provedbi obrazovnih programa. Zaposlenici izabrani u trajna zvanja tvore sveučilište, odnosno fakultet karakteriziran lojalnošću, visokim moralom i kolegijalnom atmosferom pogodnom za poučavanje i učenje, posebice mlađeg akademskog osoblja.⁹⁰

O važnosti trajnih zvanja svjedoči odluka Ustavnog suda RH,⁹¹ kojom su

90 U sastavu fakultetskih vijeća, kao i ingerenciji njihovih članova nailazimo na paradoksalnu situaciju. Naime, jedna od najvažnijih zadaća redovitog profesora je ocjenjivanje kolega nižeg akademskog statusa, tj. izvanredne profesore, docente i asistente. Istovremeno, potonji sjede u sastavu fakultetskog vijeća i odlučuju o izboru pristupnika u zvanje redovitog profesora, ili o njegovom izboru u redovitog profesora u trajnom zvanju. Još veći apsurd je što o tomu odlučuju studentski predstavnici. Stoga bi valjalo pitanje izbora u zvanja urediti na način da o izboru u određeno znanstveno-nastavno zvanje mogu odlučivati samo oni članovi vijeća koji su već izabrani u zvanje za koje se izbor vrši. (Studenti bi trebali nazočiti samo onim točkama dnevnog reda sjednice fakultetskog vijeća na kojima se raspravlja o studentskim pitanjima (statusu)).

91 Odluka Ustavnog suda U-I-843/2000, od 13. rujna 2000, <http://sljeme.usud.hr/usud/praksaw.nsf/Pojmovi/C1256A25004A262AC125695F004701C1?OpenDocument>

ukinute odredbe čl. 163., st. 2. 3. i 5. Zakona o visokim učilištima⁹² u kojoj je izraženo sljedeće stajalište: „Autonomija sveučilišta po prirodi stvari ima poseban značaj za položaj onih sveučilišnih nastavnika koji su stekli najviša, zakonom ustanovljena, znanstveno-nastavna zvanja. Ti nastavnici uživaju poseban položaj kako u odnosu prema sveučilišnim nastavnicima u svim ostalim znanstveno-nastavnim zvanjima, tako i u odnosu prema znanstvenoj zajednici u cjelini. Pravni poredak, koji svojim ustavom jamči autonomiju sveučilišta, dužan je osigurati njihov autonoman položaj u odnosu prema znanstvenoj zajednici propisivanjem zakonskih pretpostavki kojima im se omogućava da u znanstvenoj zajednici slobodno iznose svoja stajališta, bez rizika za svoje stečeno zvanje i zaposlenje. Autonomijom sveučilišta štiti se, dakle, njihov položaj, jer će samo pod ustavnom zaštitom sveučilišne autonomije oni biti spremni braniti svoja stajališta snagom argumenta i na taj način doprinosti razvoju znanosti na sveučilištu. Sloboda iznošenja vlastitih stajališta, sloboda suprotstavljanja argumenata, kritičko raspravljanje sa studentima te, općenito, sloboda znanstvene kritike nužni su za razvoj znanosti na sveučilištu. Stoga je autonoman položaj sveučilišnih nastavnika, koji su stekli najviše stupnjeve znanstveno-nastavnih zvanja, u interesu znanstvene zajednice i stoga je nužno da ti sveučilišni nastavnici uživaju trajnost stečenog znanstveno-nastavnog zvanja i stalnost zaposlenja.“

Važno je istaknuti značajne promjene u zapošljavanju akademskog osoblja.⁹³ Naime, pod utjecajem financijskih problema, s kojim je suočen sustav znanosti i visokog obrazovanja, povećanim brojem upisanih studenata te povećanjem odgovornosti u kvaliteti poučavanja došlo je do smanjenog udjela akademskog osoblja izabranog u trajno zvanje i sve većeg angažiranja nastavnika i suradnika koji nisu izabrani u trajna zvanja, koji su zaposleni na određeno vrijeme i s nepunim radnim vremenom.⁹⁴ Zapošljavanje akademskog osoblja temeljem atipičnih ugovora o radu ima svoje dobre i loše strane. U prvom redu, obično se radi o osobama koje su profesionalci, specijalizirani u praktičnim znanjima i iskustvima koje poučavaju. Korisnost njihovog

92 Odredbe članka 163, stavaka 2., 3. i 5. Zakona o visokim učilištima, NN br. (59/96).
glase:

2) Svi nastavnici izabrani prema ranije donesenim propisima podliježu ponovnom izboru prema odredbama ovog Zakona, ali ne prije isteka roka na koji su izabrani po odredbama ranije donesenih propisa, odnosno prije isteka roka za ocjenjivanje nastavnika po odredbama ranije donesenih propisa.

3) Nastavnici u znanstveno-nastavnom zvanju docenta, izvanrednog profesora ili redovitog profesora, birani u to zvanje u skladu s odredbama Zakona o usmjerenom obrazovanju, NN, br. 11/91. pročišćeni tekst, koji u ponovnom izboru ne ispune uvjete za izbor u isto ili više zvanje zadržavaju to zvanje pet godina od dana na stupanja na snagu Zakona o visokom učilištu, NN br. 96/93.

5) Nastavnici u znanstveno-nastavnom zvanju redovitog profesora koji su ponovno izabrani u znanstveno-nastavno zvanje redovitog profesora prema odredbama ovog Zakona, stječu to zvanje kao trajno.

93 ENDERS, J., *The Academic Profession in Europe: A View from the Status Perspective*, University of Kassel 1997.

94 CRANELL, A., *Graduate students, young faculty and temporary positions: a tangled issue*, *Academe*, 1998., 84(1), 36-39.

angažiranja posebice dolazi do izražaja u poučavanju studenata praktičnim znanjima od kojih mogu imati koristi u obavljanju poslova svog radnog mjesta nakon stjecanja diplome. Njihovo zapošljavanje je znatno jeftinije od zapošljavanja osoblja s punim radnim vremenom koji rade na neodređeno vrijeme, budući da su plaćeni prema satnici, nemaju drugih privilegija, a sveučilišta nakon isteka roka na koji su angažirani nemaju daljnjih obveza prema njima. Njihovim angažiranjem sveučilišta, odnosno fakulteti provode fleksibilnu politiku zapošljavanja. Negativne strane atipičnog zapošljavanja akademskog osoblja, prije svega osjećaju same osobe zbog loših uvjeta rada (često nemaju vlastite kabinete i laboratorije, lošije plaće), ne participiraju u istraživanjima, nisu uključeni u upravljanje sveučilištem, odnosno fakultetom, te su automatski manje lojalni znanstvenoj instituciji u kojoj su na takav način angažirani. Zbog nesudjelovanja u znanstvenim istraživanjima u poljima njihova interesa nerijetko im nedostaje znanja glede intelektualnih trendova te su rijetko dio, sve važnije, međunarodne akademske suradnje. Valja istaknuti da djelovanje sveučilišta, odnosno fakulteta ne može biti utemeljeno samo na angažiranju spomenutog osoblja budući da nisu u potpunosti uključeni u akademsku zajednicu niti se na njihovom djelovanju može uspostaviti osnova za znanstveno istraživanje.⁹⁵

7. Zaključak

Sustav visokog obrazovanja u Republici Hrvatskoj pretrpio je niz bitnih promjena u posljednjih desetak godina. Zakonom o visokom obrazovanju uvedeno je nekoliko mjera kojima su se željela osuvremeniti sveučilišta, stvoriti osnova za uspostavu sustava osiguranja kvalitete obrazovanja te inicirati razvoj binarnog sustava. Budući da se trend internacionalizacije institucija visokog obrazovanja smatra najdjelotvornijim načinom postizanja njihove kompetitivnosti, iako i on ima svoje slabosti, u prvom redu, sindrom *brain drain* (odljev mozgova), najvažniji događaj, je potpisivanje Bolonjske deklaracije. Zakonom o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, čijim je stupanjem na snagu Zakon o visokom obrazovanju stavljen izvan snage, u Hrvatskoj se u sustav visokog obrazovanja uvodi bolonjski proces⁹⁶ za akademsku godinu 2005./2006. Ovim Zakonom također je uvedeno nekoliko promjena u funkcionalnu i legalnu integraciju sveučilišta te *lump sum* sustav financiranja.

Sadašnji sustav visokog obrazovanja u Hrvatskoj pokazuje određene nedostatke koje u bitnom utječu na akademska prava i slobode sveučilišnih nastavnika i suradnika:

95 FULTON, R.D., The plight of part-timers in higher education: some ruminations and suggestions, *Change*, 32(3), 38-43.

96 Na ministarskoj konferenciji u Pragu 2001. godine Hrvatska je supotpisala Bolonjsku deklaraciju, odlučivši pri tom implementirati njene odredbe u svoj sustav visokog obrazovanja. Od tada, na razini sveučilišta, Rektorskog zbora te Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa, utemeljena su specijalizirana stručna tijela nadležna za promociju i implementaciju bolonjskog procesa te su održani brojni seminari i radionice, djelomično financirani od strane TEMPUS i CARDS projekata.

1.) Trend povećanja broja upisanih studenata nije pratilo povećanje broja akademskog osoblja. Ishodište problema su pravne odredbe donesene u razdoblju od 1990. do 2002. kojima su zabranjena zapošljavanja novog kadra u javnim djelatnostima, pa se, između ostalih ta zabrana odnosila i na akademsko osoblje u sustavu visokog obrazovanja. Spomenuta restrikcija omogućavala je zapošljavanje akademskog osoblja samo ukoliko bi se uspjela dobiti suglasnost nadležnog ministarstva, točnije Ministarstva znanosti. Zbog navedene restrikcije, današnja sveučilišta, odnosno njihove sastavnice suočene su s manjkom adekvatnog akademskog kadra. Neke od njih taj problem rješavaju dovođenjem gostujućih profesora s drugih visokoobrazovnih institucija, inozemnih predavača, pa čak i sposobnih i uglednih osoba zaposlenih u gospodarstvu. S druge strane, i to je ono što je zabrinjavajuće, dijelom spomenuti deficit je nadomješten angažiranjem mladih istraživača, znanstvenih novaka, odnosno asistenata za potrebe održavanja nastave, dok bi njihova prvotna zadaća trebala biti završavanje doktorskog studija, obrana doktorske teze te aktivno sudjelovanje u znanstvenim aktivnostima, a tek u manjem obimu uključenost u nastavnu djelatnost. Problem usložuje činjenica da hrvatska sveučilišta nemaju razvijen sustav u kojem su na primjeren način povezane aktivnosti poučavanja i istraživanja. Budući da je velika većina mladih istraživača uključena u proces poučavanja, teško je od spomenutih očekivati dovoljnu kompetitivnost na globalnom istraživačkom i inovacijskom tržištu. Ova situacija može biti jedna od glavnih prepreka razvoja Hrvatske kao društva znanja. Stoga, vrlo mali broj mladih istraživača, koji se svojevrijedno odluče za opciju poučavanja, a ne istraživanja, treba biti uključeno u nastavne aktivnosti, dok se ostali trebaju iskoristiti na što je moguće bolji i djelotvorniji način u znanstvene svrhe. Kreativnim pojedincima i skupinama treba omogućiti nesmetan znanstveni razvoj. Osim toga, iz uspostavljene neravnoteža između broja sveučilišnih profesora te docenata i asistenata, tj. znanstvenih novaka, može se vrlo lako zaključiti da je broj potonjih nedostatan da bi se održao kvalitetan temelj za istraživanje na sveučilištima, što dovodi do odvajanja aktivnosti istraživanja od poučavanja i time do stvaranja trećerazrednih sveučilišta koja su samo uključena u poučavanje, a ne i istraživanje, što naravno za posljedicu ima izobrazbu nekompetitivne radne snage.

2.) Iako sadašnji pravni propisi o zapošljavanju akademskog osoblja nalažu javni natječaj, ovi su ipak usmjereni na relativno uzak krug potencijalnih zaposlenika s lokalne razine. Stoga, u Hrvatskoj bi se trebala prihvatiti dobro znana praksa uspostavljanja natječaja za zapošljavanje na nacionalnoj razini te u skladu sa usvojenom Politikom znanstvenog i tehnološkog razvoja u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2006. do 2010. te Planom za razvoj obrazovne djelatnosti za razdoblje od 2005. do 2010. unijeti dodatne mjere koje bi olakšale regionalni razvoj visokog obrazovanja.

3.) Radi osiguranja kvalitete istraživanja i poučavanja, koje provodi akademsko osoblje nužno je njihovo uključivanje u znanstvene aktivnosti i/ili u suradnju s gospodarstvom ili lokalnom zajednicom. Budući da u Hrvatskoj ne postoje jasne i precizne odredbe o tom pitanju, znanstveno-nastavno osoblje može slobodno odlučiti hoće li, i u kojoj mjeri surađivati s gospodarstvom i lokalnom zajednicom. Također ne

postoji sustavna politika ili programi koji bi dodatno omogućili kvalitetnu izobrazbu znanstveno-nastavnog osoblja. Doduše, postoje brojne nekoordinirane inicijative na razini samih visokoobrazovnih institucija te TEMPUS projekti čija je, jedna od, uloga kvalitetno usavršavanje akademskog osoblja. Nadalje, bitno je istaknuti nužnost povećanja kvalitete rada administracije u institucijama visokog obrazovanja, kako bi administrativna tijela pružila što bolju potporu i pomoć znanstvenom radu u spomenutim institucijama. U tom smjeru situacija je još uvijek nepromijenjena, a razlog je postojeća financijska politika u visokoobrazovnom sustavu u kojem se institucije obično financiraju dijelom iz državnog proračuna, a dijelom iz temeljnih sredstava visokoobrazovne institucije.

4.) U uskoj vezi s osiguranjem kvalitete istraživanja i poučavanja pitanje je i trajnih zvanja. Ukoliko im sveučilište ne pridaje dužnu pozornost slabi njegova mogućnost privlačenja pametnih, inteligentnih pojedinaca s posebnim darom za obavljanje poslova profesorskog radnog mjesta, čime riskiraju njihov odljev u institucije koje posebnu pozornost posvećuju trajnim zvanjima. Zaposlenici izabrani u trajna zvanja tvore sveučilište, odnosno fakultet karakteriziran lojalnošću, visokim moralom i kolegijalnom atmosferom pogodnom za poučavanje i učenje, posebice mlađeg akademskog osoblja.

5.) Djelovanje sveučilišta, odnosno fakulteta ne može biti utemeljeno samo na angažiranju akademskog osoblja atipičnim ugovorima o radu, što je sastavni dio provođenja fleksibilne politike zapošljavanja, budući da takvi zaposlenici nisu u potpunosti uključeni u akademsku zajednicu, niti se na njihovom djelovanju može uspostaviti osnova za znanstveno istraživanje.

Zaključno, važno je istaknuti da se stvaranje društva znanja i autonomija institucija visokog obrazovanja ne može postići državnom administracijom, koja sama nema dovoljno kompetencija. Stoga, nužna je promjena modela vlasti, na način da država u segmentu visokog obrazovanja nema upravljačke, već nadzorom ovlasti. Nadalje, decentralizacija i primjena načela autonomije podrazumijeva više slobode, ali ujedno i odgovornosti akademskog osoblja. Država bi u tu svrhu trebala kreirati skup visoko kvalitetnih propisa, kojima bi spomenuta odgovornost i djelotvornost akademskog osoblja bila predočena poreznim obveznicima.

Summary

ACADEMIC RIGHTS OF UNIVERSITY TEACHERS AND UNIVERSITY ASSOCIATES IN THE REPUBLIC OF CROATIA

The author in the article discusses the influence of globalisation and neoliberal economy on the system of university education and examines whether the intellectual integrity of academic teachers and associates has been preserved due to increase of students population and at the same time stagnation of financial sources for university education system. In other words, is it still possible for universities while being under the influence of economic imperative to preserve their role of advocates of Humboldt model of university education which implies a unity of research and teaching? In this respect the author explores solutions *de lege lata* and proposes solutions *de lege ferenda*.

Key words: *academic rights and freedoms, labour relations;*

Zusammenfassung

AKADEMISCHE RECHTE DER UNIVERSITÄTSLEHRER UND UNIVERSITÄTSMITARBEITER IN DER REPUBLIK KROATIEN

In dieser Arbeit betrachtet die Autorin den Einfluss der Globalisierung und der neoliberalen Wirtschaft auf das Hochschulwesen. In Anbetracht des Zuwachses an Studierenden aber in gleicher Zeit einer Finanzierungsflaute in Bezug auf das Hochschulwesen, stellt sie in Frage, ob die intellektuelle Integrität Universitätslehrer und Universitätsmitarbeiter bewahrt ist. Mit anderen Worten, inwiefern können Universitäten unter dem Druck des Wirtschaftsimperativs auch weiterhin die Befürworter des Humboldtschen Hochschulmodells sein, welches als ein Hochschulideal Forschung und Lehre vereinigt. In diesem Sinne zieht die Autorin Lösungen *de lege lata* in Betracht und schlägt Lösungen *de lege ferenda* vor.

Schlüsselwörter: *akademische Rechte und Freiheiten, Arbeitsverhältnisse.*